

П. Полетило,

аспірант кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ ЄСПЛ ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВИЛ ВСТАНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

При розгляді скарги на порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) [1], завдання Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) полягає не в перевірці відповідності судів країни національному законодавству [2, п. 94; 3, п. 84], а в оцінці загальної (підкреслено – *П. П.*) справедливості судового розгляду з врахуванням конкретних обставин справи, в тому числі способу отримання доказів [4, п. 154]. Одним із правових інструментів для встановлення загальної справедливості судового розгляду в кримінальних справах ЄСПЛ використовує процесуальні правила (далі – правила), вироблені ним же. Прикладом таких правил є правило «єдиного чи вирішального доказу», правило «мовчання підсудного» та інші.

Оскільки практика ЄСПЛ визнана в Україні Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (3477-15), то його напрацювання мають бути на озброєнні національних суддів.

Статтею 3 Кримінального процесуального кодексу України [5], яка визначає основні терміни Кодексу, поняття «процесуальне правило» або «правило» в переліку не передбачені. Разом з тим, у його статті 6 йдеться:

«1. Кримінальне провадження за правилами (наголошено – *П. П.*) цього Кодексу здійснюється ... 3. Кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами (підкреслено – *П. П.*) цього Кодексу лише за згодою ...». Крім цього, статтею 132 визначено «Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження». Очевидною постає проблема дослідження поняття «правило», у проникненні в етимологію слова «правило».

В «Академічному тлумачному словнику української мови» «правило» визначене: 1) як положення, яким передається якась закономірність, стале співвідношення певних явищ; 2) як принцип, яким керуються у співжитті, у праці, в поведінці і таке інше; 3) як зібрання якихось положень, що визначають порядок ведення або дотримання чого-небудь [6, с. 90].

Якщо таке визначення застосувати як модель до кримінального провадження, то можна передбачити таке правове визначення: «правило» – це зібрання положень, що визначають порядок ведення судового розгляду в кримінальній справі для дотримання його справедливості на основі співвідношення доказів обвинувачення та захисту.

жує, що в контексті несправедливого висновку про доказовість факту у випадку мовчання підсудного він застосовує правило, згідно з яким обвинувальний вирок, заснований виключно чи головним чином на мовчанні обвинувачуваного чи на відмові відповідати на питання чи надавати показання самому, несумісний із правом зберігати мовчання» [13, п. 47; 14, п. 56; 11, п. 138].

В кримінальних справах, які розглянув ЄСПЛ, поняття «правило» конкретно не визначене, оскільки тлумачення цього поняття з роками розвивається, уточнюється та доповнюється залежно від обставин справи. Підтвердженням є таке твердження Суду: «Хоча стаття 6 Конвенції гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює ніяких правил стосовно допустимості доказів як таких, бо це передусім питання, яке регулюється національним законодавством» [15, пп. 45-46; 16, п. 34; 17, п. 54].

Правовий зв'язок між принципом та правилом можна встановити на основі прецеденту: «...із вказаного вище загального принципу витікають дві вимоги. По-перше, неявка свідка повинна мати вагоме обґрунтування. По-друге, коли обвинувальний вирок заснований виключною мірою на показаннях особи, яку обвинувачений не міг допитати чи забезпечити її допит, чи то в ході розслідування чи в ході судового провадження, права захисту можуть бути обмежені до ступеня, несумісного з гарантіями, передбаченими статтею 6 Конвенції (так зване правило єдиного чи вирішального доказу)...» [11, п. 119]. Варто відмітити, що поняття «загальне правило» та «загальний принцип» Судом розглядаються у правовому відношенні як тотожні. Очевидним є і те, що правило (у даному випадку, «єдиного чи вирішального доказу») є складовою частиною загального принципу (впливає з нього).

На відміну від принципів, застосуванню правил характерна гнучкість. Сказане підтверджується наступним: «...Суд зробив висновок, що прийняття в якості доказу показань свідка, який не з'явився на судове засідання, покази якого, отримані на стадії попереднього розслідування, були єдиним чи вирішальним доказом вини обвинуваченого, автоматично не тягло за собою порушення пункту 1 статті 6 Конвенції. ЄСПЛ мотивував даний висновок тим, що негнучке застосування так званого єдиного чи вирішального правила суперечило б традиційному підходу Суду до розгляду скарг на порушення права на справедливий розгляд, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції, яке встановлює, чи був справедливий розгляд в цілому. Проте прийняття таких доказів через неминучі ризики для справедливого судового розгляду являло собою важливий фактор, який повинен би бути взятий до уваги при урівноваженні інтересів» [4, п. 106].

Отже, гнучкість правил допускається, якщо вона супроводжується дотриманням умов урівноваження (в межах дотримання права на захист).

Правила Суду можуть реалізуватися через критерії (або інші правила). Так, з'ясовуючи, чи показання свідків, які не з'явилися в судові засідання були єдиними чи вирішальними доказами в двох різних справах, «ЄСПЛ буде розглядати три питання в кожній справі: по-перше, чи була необхідність брати до розгляду покази кожного із свідків; по-друге, чи були їх неперевірені покази єдиною чи вирішальною основою для винесення обвинувального вироку кожному заявнику, і, по-третє, чи існували достатні компенсуючі фактори, включаючи суворі процесуальні гарантії, що забезпечують справедливість кожного судового розгляду в цілому за змістом пункту 1 та підпункту "d" пункту 3 статті 6 Конвенції» [11, п. 152] (трьохступінчатий тест).

правове значення поняття «правило», яке наднаціональний судовий орган використовує для встановлення загальної справедливості судового розгляду в кримінальних справах. На перспективи подальших досліджень відносимо використання правил, вироблених ЄСПЛ, в інших кримінальних справах.

У статті йдеться про використання ЄСПЛ правил, як правових інструментів, вироблених наднаціональним судовим органом, для встановлення загальної справедливості судового розгляду в кримінальних справах. Прикладом таких правил є правило «єдиного чи вирішального доказу» та правило «мовчання підсудного».

Доведено, що попри відсутність визначення поняття «правило» у Кримінальному процесуальному кодексі України, воно є застосовне у практиці кримінального судочинства. Крім того, поняття «правило» використовується вітчизняними судами, оскільки воно породжене практикою ЄСПЛ.

Здійснено дослідження поняття «правило» шляхом проникнення в етимологію слова «правило». З цією метою розглянуто поняття «правило» в «Академічному тлумачному словнику української мови», в Українській Вікіпедії, в Юридичній енциклопедії, що дало змогу запропонувати кілька дефініцій поняття «правило». Зокрема, «правило» – це зібрання положень, що визначають порядок ведення судового розгляду в кримінальній справі або дотримання його справедливості на основі співвідношення доказів обвинувачення та захисту.

Обґрунтовано, що елементи правила мають «силу» нормативно-правових актів, встановлених наднаціональним судом для вироблення єдиного підходу щодо розгляду певних етапів кримінального

провадження, причому, єдиним для всіх учасників судового процесу. Встановлено, що правило регулює обмеження у використанні неперевірених доказів для осудження обвинуваченого з метою забезпечення справедливості судового розгляду.

Узагальнено практику ЄСПЛ і помічено диференціацію правил на загальні та спеціальні. З'ясовано правовий зв'язок між поняттями «принцип» та «правило» в роботі ЄСПЛ. Підтверджено прецедентом, що спеціальним правилам характерна гнучкість, яка супроводжується дотриманням умов урівноваження.

Встановлено, що правила можуть реалізуватися через критерії і бути їх елементом. Обґрунтовано, що характерним для правил, які ЄСПЛ використовує для встановлення справедливості судового розгляду, є те, що вони чітко дотримуються ним в інших справах (набуваючи значень стандарту).

Ключові слова: поняття «правило», правило «єдиного чи вирішального доказу», гнучкість правил, єдиний стандарт оцінки справедливості.

Poletylo P. The legal position of the ECtHR regarding the procedural rules for establishing the fairness of trials in criminal cases

The article deals with the use of ECHR rules as legal instruments developed by a supranational judicial body to establish the general fairness of the trial in criminal cases. Examples of such rules are the "sole or decisive evidence" rule and the "defendant's silence" rule.

It is proved that despite the absence of a definition of the term "rule" in the Criminal Procedure Code of Ukraine, it is applicable in the practice of criminal justice. In addition, the concept of "rule" is used by domestic courts, as it is generated by the practice of the ECHR.

The study of the concept of "rule" was carried out by delving into the etymology of the word "rule". For this purpose, the concept of "rule" was considered in the "Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language", in the Ukrainian Wikipedia, in the Legal Encyclopedia, which made it possible to offer several definitions of the concept of "rule". In particular, a "rule" is a collection of provisions than determine the procedure for conducting a trial in a criminal case or maintaining its fairness based on the ratio of the evidence of the prosecution and the defense.

It is substantiated that the elements of the rule have the "force" of normative legal acts established by the supranational court to develop a unified approach to the consideration of certain stages of criminal proceedings, and a unified one for all participants in the judicial process. It is established that the rule governs the limitation on the use of unverified evidence to convict the accused in order to ensure the fairness of the trial.

The practice of the ECHR is summarized and the differentiation of rules into general and special rules is noted. The legal relationship between the concepts of "principle" and "rule" in the work of the ECHR has been clarified. It is confirmed by precedent that special rules are characterized by flexibility, which is accompanied by compliance with balancing conditions.

It is established that rules can be implemented through criteria and be their element. It has been argued that a characteristic of the rules that the ECHR used to establish the fairness of a trial is that they clearly follow it in others cases (acquiring the values of a standard).

Key words: the concept of "rule", the rule of "unique or decisive evidence", the flexibility of rules, the single standard of fairness assessment.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: зб. законод. актів: станом на 19.04.2023 р. К,2023.102 с.
2. Decision of the ECtHR in the case "Jalloh v. Germany" [GC], № 54810/00, dated July 11,2006. URL: <https://jps.ligazakon.net/dokument/ES026799>.
3. Decision of the ECtHR in the case "Heglas v. Czech Republic", № 5935/02, dated March 1,2007 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> > eng.
4. Decision of the ECtHR in the case "Schatschaschwili v. Germany" [GC], № 9154/10, dated December15,2015 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> > eng.
- 5.Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T124651> (дата звернення 24.12.2023 р.).
6. Донченко О., Васюта Ю. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення 20.12.2023 р.).
7. Українська Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення 21.12.2023 р.).
8. Юридична енциклопедія: у 6 т./ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред) та ін. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2002.Т.4.720 с.
9. Decision of the ECtHR in the case "Luca v. Italy", №33354/96, dated February 27,2001. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> > [re].
10. Decision of the ECtHR in the case "Solakov v. former Yugoslav Republic of Makedonia", №47023, dated March 24,1999. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>>app>docx>pdf.
11. Decision of the ECtHR in the case "Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom" [GC], №№ 26766/05 і 22228/06, dated December 15,2011.URL: <https://hudoc.echr.coe.int>>eng.
- 12.Музичук К.С. Демократичні основи судочинства (аспект інформаційних прав і свобод людини).Луцьк.2019.528 с.
13. Decision of the ECtHR in the case "John Murray v. the United Kingdom", № 22384/93, dated February 8,1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>>conversion>docx.
14. Decision of the ECtHR in the case "Condron v. the United Kingdom", № 35718/97, dated September 2,2000.URL: <https://hudoc.ecgr.coe.int>>eng.

15. Decision of the ECtHR in the case “Schenk v. Switzerland”, № 10862/84, dated July 12, 1998. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/conversion/docx>.

16. Decision of the ECtHR in the case “Teixeira de Castro v. Portugal”, № 44/1997/828/1034, dated June 9, 1988. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng>.

17. Рішення ЄСПЛ у справі «Шабельник проти України», № 16404/03, від 19.02.2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

18. Decision of the ECtHR in the case “Garofalo v. Switzerland”, № 4380/09, dated April 2, 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng>.

19. Decision of the ECtHR in the case “Matytsina v. Russia”, № 58428/10, dated March 27, 2014. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng>.

20. Decision of the ECtHR in the case “Horncastle and Others v. the United Kingdom”, № 4184/10, dated December 16, 2014. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/conversion/docx>.

21. Decision of the ECtHR in the case “Salduz v. Turkey” [GC], № 36391/02, dated November 27, 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng>.

22. Decision of the ECtHR in the case “Imbrioscia v. Switzerland”, № 13972/88, dated November 24, 1993. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng>.

23. Decision of the ECtHR in the case “Seton v. the United Kingdom”, № 55287/10, dated March 31, 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng>.

24. Рішення ЄСПЛ у справі «Боець проти України» [ВП], № 20963/08, від 30.01.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c64#Text.